

ס' ברק: עניין רב לנו בחומר מן הסוג הזה.

מ' בר-אשר: תודה רבה לכל החברים שהגיעו ולבני זוגם, ותודה רבה לסגל העובדים של מכון מזי"א, העושה עבודתו באהבה ובמסירות. תודה מיוחדת לגב' ברק, הראויה לכל ברכה על יזמותיה, על רעיונותיה ועל ההשקעה הרבה והמרץ הבלתי נדלה שהיא משקיעה במכון מזי"א. אני, האד' קדרי והאד' ממן עומדים לרשותה.

הישיבה המאתיים ארבעים ושמונה (רמח)

ביום ט' בסיוון התשנ"ט (24 במאי 1999) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), גדעון גולדנברג, חיים גורי, אפרים חזן, אבנר טריינין, יוסף יהלום, ישראל ייבין, קציעה כ"ץ, גד בן-עמי צרפתי, יהודה רצהבי; החברים-היועצים דוד טלשיר, אהרן ממן, שלמה נאה, אלישע קימרון, מנחם קיסטר, אורי שמעוני; המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, רונית גדיש, עינת גונן, קרן דובנוב, ברק דן, צביה זמירי, מלכה זמלי, רחל סליג; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון.

סדר היום: א. הצעת האד' בן-חיים בעניין הגרוניים
ב. מילים בשימוש כללי - מונחי טיפוס וגלישה
ג. משקל פֶּעַל

א. הצעת האד' בן-חיים בעניין הגרוניים

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את הישיבה. רבים מחברי האקדמיה לא הגיעו מפאת החום הכבד, ואני מודה לכל אלה שהגיעו. שניים מחברי האקדמיה ביקשו שאגיב היום על דבריה של הגב' מיכל אפרת בעיתון "הארץ". האד' אורנן איננו, ועל דבריה אני בנכחותו. רק אומר כי מנכ"ל האקדמיה האד' אפרתי שלח לעיתון מכתב תגובה, ואנחנו מקווים שהוא יתפרסם בקרוב.

הסעיף הראשון שעל סדר היום הוא הצעתו של האד' בן-חיים בעניין הגרוניים. הנושא עלה בקצרה בישיבה רמו שעסקה, בין היתר, בגרוניים בפועל. ההחלטות שהתקבלו אז התקבלו על תנאי, והוסכם כי לסוגיית הגרוניים ולהצעתו של האד' בן-חיים ייוחד דיון מקיף ומפורט. שתי השאלות העיקריות שעל הפרק הן שאלת השוואים והחטפים ושאלת תשלום הדגש. אני מבקש מהאד' בן-חיים להציג את עמדתו.

ז' בן-חיים: גבירותיי ורבותיי, מבקש אני להקדים דברים לעצם ההצעה. לרבים מכם לא יהיה בהם חידוש, אבל לי הם נראים נחוצים להנמקת ההצעה; אולי יועילו לשכנע אתכם להסכים עמה.

בעשור האחרון של המאה התשע עשרה נשמעו קולות של סופרים כותבי עברית בחוץ לארץ על דבר הצורך לתקן תיקונים בדקדוק העברי הסבוך והמסובך כדי לפשטו. העניין נעשה "בוער" – כביטוי של בן-יהודה – עם חידוש הדיבור העברי ועם ייסוד בתי ספר שהעברית היא לשון הוראתם בכל המקצועות. ואמנם, כבר בתחילת העשור הראשון של המאה הזאת התכנס ועד הלשון לדון בטיב הדקדוק הרצוי להשתית עליו את שכינו הם "הרחבת הלשון" ולהכריע בו. מן הוויכוח המלומד והמקיף בדבר אביא כאן שתי הבאות, הממצות את הבעיה ורומזות לדרך פתרונה.

הדעה האחת:

הספר הקלסי שלנו הוא התנך. התנך היה תמיד, הוה כעת ואין כל טעם שלא יהיה גם בעתיד יסוד החנוך העברי. על-כן צריך גם הדקדוק של כתבי הקדש להיות לנו תמיד לקו ולמשקלת בשימוש שפתנו ולשומר על פרצופה המיוחד ועל אפיה המזרחי, פן יטשטשו במשך חדורות. הדקדוק התנכי צריך להיות היסוד הבלתי-משנתה של השפה העברית.

הדעה האחרת:

מסכים הנני בדרך כלל כי בבואנו ליצר שם חדש וריבוי, או רק הריבוי של שם נמצא, עלינו להתאימו אל הצורה התנכית הרגילה והמקבלת, ולא אל צורה שגברה בתקופה מאוחרת לה ולא קנתה לה זכות אזרחות בחיי הלשון, אעפ"י שיש זכות הסתורית ליצירתה... עלינו עד כמה שאפשר להמעיט ולחקטין הערבוביה שישנה כבר ולא להוסיף עליה.

כי למה נכחד את חידוע? שפתנו בכל עניותה טובלת מצד אחד מ... רבוי עשרה, מרוב טובה שאין חפץ ללמודה יכול לקבל. בנטיות השמות, בנטיות הפעלים וכו' רבו כל כך היוצאים מן הכלל, וחיוצאים מהם, ויוצאי יוצאי יוצאיהם, עד כי כל הבא ללמד את דקדוקנו חנחו כנכנס לפתלתלה שאין לצאת ממנה. אמנם ישנה זכות קיום לכל אחת מהזריות שישנן בתנך, וזחו מפני שבתנך עצמו נשמרו עוד תמונות קדומות רבות, אשר ברב ימי חיי השפה באו אחרות ותדחינה אותן, אך לא כל מה שיש לו זכות הסתורית ושבמקרה חשתרש בשפה בבדידותו על יד מאות אחיו מלאי החיים והצעירים ממנו, יש לו גם הזכות לשמש דגמה למה שאנו באים ליצר מחדש ולחוסף ערבוביה בשפתנו.

לפי הדעה השנייה הזאת, שלא הוצגה בדבריי אלא בקווים כלליים ביותר, סברו מחדשי הדיבור העברי שלא ייתכן להשתית את דקדוק הלשון העברית הקמה לתחייה, היינו זו הנוהגת בימינו, על הדקדוק הנשקף מבעד לניקוד המקרא המקובל, בלא שיוכנסו בו שינויים מפליגים המסירים ממנו את הערבוביה ואת הכפילות שהוא לוקה בה בצורות רבות מדי. בעל הדעה הזאת היה דוד ילין, נשיא בוועד הלשון וראש המדברים במערכת החינוך העברית בארץ. אין אפוא תמה שדעה זו ניכרת היטב בעקרונות שהניח ועד הלשון לעצמו במלאכתו להרחבת הלשון.

חשוב גם להזכיר, שבתקנון העבודה של ועד הלשון נאמר בפירוש כי מותר לסגל לעברית מילים מלשונות שמיות ומן הספרות התלמודית, בתנאי שילבשו צורה עברית, כלומר צורה התואמת לניקוד המקרא, אבל לא מן הלשונות האירופיות. הסייג הזה הקל

מהם קליטת מילים לפי כללי הדקדוק המקראי, כיוון שמנע קליטת צורות שמבניהן אינו הולם את המבנה השמי של העברית.

שנים לא הרבה אחר כך הקים ועד הלשון את ועדת הדקדוק, הפועלת כבר יותר משישים וחמש שנים, כמובן לא בהרכב אחד. על הוועדה מוטל לספק פתרונות לשאלות ולספקות בגזירת מילים משורשים שנודעו ושלא נודעו עד כה ולגטיותיהן, פתרונות שיסייעו לקיים את הרציפות ההיסטורית בכתיבת העברית. זוהי אכן מטלה כבדה. פעולת הוועדה נעה אפוא כל הימים בין שני הקטבים האלה. כמתבונן עתה במעשיה של ועדת הדקדוק, יותר מבחוץ מאשר מבפנים, נדמה לי שבדרך כלל היא מצליחה לקיים את האיוון הדק והרצוי בין הקטבים, ומגמת פניה קדימה. אבל יש שהיא פונה לאחור, כחוששת להתנתק מתימוכיה.

בפרוס התש"ן, שנת הלשון העברית, החליטה האקדמיה לכנס את כל החלטות מוסדנו בדקדוק מאז ימי ועד הלשון ועד לימינו בקובץ ולקבץ את כל אוצר המילים שדנה בו, כדי להראות לכלל ישראל מקצת מעשיה. לא אגע בדבריי בקובץ המנוחים, אלא בקובץ הדקדוק בלבד. לאמתו של דבר, קובץ זה, המוגש לנו פסקאות פסקאות, אינו זקוק לאישור המליאה, שהרי כל הכללים אושרו בשעותיהם, ומה שנעשה כעת איננו אלא עריכתם לכדי ספר. אבל לא הרי פרסום החלטות במפורז, החלטות המתקבלות במשך כמאה שנה בזמנים שונים ומתפרסמות באכסניות שונות, כהרי פרסומן במקובץ לספר אחד מתוך מבט לאחור. אין לי ספק שהפרסום הזה יראה בעיני הציבור כספר הדקדוק של האקדמיה. לאקדמיה ניתנת עתה הזדמנות לחזור ולשקול ניסוחי כללים ואף להרהר אחריהם, ונדמה לי כי זה בדיוק הדבר שוועדת הדקדוק מצפה מחברי האקדמיה. בהקשר זה אני מעלה היום את הצעתי בנושא הגרוניים.

פרשת השורשים בעלי אהח"ע נוגעת בכל תחומי הדקדוק העברי – לאו דווקא בנטיית הפועל – וכך היא גם צריכה להיות מוצגת בדיונו. את שתחליט המליאה לגביה, לפחות עקרונית, יהא על ועדת הדקדוק לבדוק כיצד ניתן הדבר להתממש בדקדוק לענפיו.

הנחת היסוד של בעלי המסורה בגרוניות, המעוגנת במציאות מבטאם, היא שאהח"ע – עיצורים הם כשאר עיצורי העברית, אך יש ייחוד בהפקתם. ייחוד זה, המקבצם לקבוצה דקדוקית אחת, הוא שבכל אחד מהם כלול יסוד תנועי כלשהו והוא מהותי בו. ההנחה הזאת באה לידי ביטוי בשני כללים:

א. הגרוניים אינם נכפלים, על כן חל בהם תשלום דגש. הואיל וההברה שלפני העיצור הגרוני נפתחת, תבוא בה תנועה השקולה כנגד התנועה בהברה הסגורה אבל שונה באיכותה, כגון צירי במקום חיריק, קמץ במקום פתח וכו'. תופעה זו איננה מיוחדת לגרוניים, והיא נמצאת בעברית בכלל, גם בלשון חכמים. אך יש שלא פגע בו התהליך הזה, כגון **בְּעֵר**, **יְבֵר**.

ב. כרגיל אין עיצור מעיצורי אהח"ע סוגר הברה. כלומר, הוא אינו מסומן בשווא, אלא הוא לעולם נע, בין מקורו בתנועה ובין אין מקורו בתנועה, וסימנו בכתב הוא חטף, השווה לשווא נע במבטא. אף אם יש מקרים בודדים שעיצור גרוני מנוקד בשווא בלבד, לא מן הנמנע שתהיה הגייתו בשווא נע מכוח טבעו, כגון *מֶהֶפֶךְ, *מֶאֶפְלִיָה, *יַעְצֹר. אנשי המסורה לא היו מדקדקים, אלא אנשים מאומנים היטב להאזין לרחשי קולות

היוצאים מן הפה, להבחינם זה מזה ולקבעם בכתב בסימנים שקבעו להם. המדקדקים הגיעו אלינו בזמן מאוחר יותר. דומה אני כי לו נשאל איש מסורה מה פשר ההבדלים בניקוד בין מילה מקראית אחת לרעותה, היה עונה: Relata refero – את המסור (לי) אני מוסר; או בסגנון ימינו: זה מה יש.

המדקדקים הפשיטו מן הבסיס האיתן שיצרה המסורה כללים המצטרפים זה עם זה לבניין שלם של דקדוק עברית המקרא. הם היו מוטרדים מאוד מפרטים שלא התיישבו עם הנחותיהם – מה שילין קרא לו ערבוביה – והציעו תשובות מתשובות שונות לפי זמניהם, אבל לא עלה בידם לבנות דקדוק שיטתי בלא יוצאים מן הכלל. דרך אחת שנקטו מדקדקים ולא הצליחה להתיישן היא להמציא מונחים למציאות שאינה קיימת וליצור בזה מציאות. ואמנם בתחום הגרוניים אנחנו מוצאים בדקדוקים את ההסבר המקובל כי בצורות כמו **בַּעַר**, **יַבַּעַר**, שניקודן סוטה מכללי הגרוניים, ישנה הכפלה "בכוח", כלומר הכפלה שאינה מתגשמת בפה.

לוועדת הדקדוק בעיה אחרת, חמורה יותר. כיצד מתאימים את החדש אל כללי הניקוד המקראי, כלומר איך מקיימים רציפות היסטורית בכתובת "לשון התרבות"? כל זמן שהניקוד הטברני ביסודו קיים, והוא הכללי להביע את הלשון בכתב, צריכה ועדת הדקדוק לחפש את הדרך שלא לפרוץ את הכללים.

הצעתי מכוונת לשמירת הרציפות ההיסטורית: תסכים המליאה לבחור באחת משתי דרכיה של מסורת עברית המקרא בגרוניים – הן בהכפלה הן בעניין השווא – כמחייבת. אני מציע שהדרך המחייבת תהא חטף במקום שווא ותשלום דגש במקום תנועה רגילה. כוונתי למצוא פתרון לבעיה חמורה בלשון ימינו – בעיית מבטא הגרוניים. אצל חלק גדול מעמנו אין להגיים אהח"ע שימוש במבטא בלשון. כידוע, ועד הלשון קיבל ברובו את המבטא הספרדי, אולם מבטא זה אינו מקובל אלא בחלק מהעם. אי-ביטוי הגרוניים מביא להשמטתם ולחסרונן של הברות שלמות. אי-ביטוי גורר כמובן גם את אי-ביטוי החטפים, והשאלה היא אם לא תוכל האקדמיה על ידי שינוי בכתובה, היינו על ידי חיוב כתיבת החטפים, למנוע את חסרון ההברות במבטא. למילה כמו מעבדה, שכבר נתקבלה, אינני צריך לדאוג כלל, אולם העי"ן בפועל כגון שמעתי תוכל להינקד בחטף פתח או אף בפתח. כלום לא עשו כך בעלי המסורה? כלום לא כתבו את מה ששמעו? זהו העיקרון שהנחה אותם, וזו משמעות הרציפות ההיסטורית. ההגייה shamati לשמעתי או tamanu לתמהנו פוגעת במבנה המילה הנטויה.

אני יודע שתהיה להצעה התנגדות. ראוי אולי שלא לקבל היום החלטה ולהעביר את ההצעה לוועדת הדקדוק כדי שזו תבחן אותה ואת השלכותיה. אך הצורך לשפר את הדיקציה בעברית הוא דחוף. נחוץ תיקון, והאקדמיה צריכה לתת את דעתה על כך. הדברים, כך נראה לי, רק ילכו ויחמירו.

מ' בראשור: תודה רבה. אם כן, הצעתו של האד' בן-חיים מכוונת למנוע את אבדן הגרוניים על ידי ניקודם בחטפים. בעבר שמעתי מבחין בעניין זה בין אה"ע ובין ח"ית, שהרי הן בהגיית הח"ית הלועזית בפי ספרדים הן בהגיית ככ"ף רפה, היינו כחפית, בפי אשכנזים – אין מרחפת עליה סכנת אבדן.

יש בהצעתו של האד' בן-חיים גם יסוד מהפכני וגם יסוד של השלמה עם הקיים. לפני

שנים החליט ועד הלשון כי על מערכת החינוך לעשות מאמץ כדי לקיים את אה"ע. ואף שזאת ההלכה ואין מורים כן, אין איש מעז לבטלה. השאלה היא אם עכשיו, מתוך הכרה שהעיצורים הללו הולכים ואובדים, נבוא לקבוע להם גלגלי הצלה בדמות חטפים.

ז' בן-חיים: אמת, הצעתי מכוונת יותר לאה"ע ופחות לחי"ת. החי"ת קיימת בשני מבטאיה. לשניהם הצדקה מבחינה היסטורית, שהרי במקור היו שתי חי"ת, וברכות הימים הן התמזגו. ובכל זאת מאחר שכללי החי"ת משותפים לכללי יתר הגרוניים, אני מעדיף שלא להפריד ביניהם.

אני רוצה להזכיר כי עצם כתיבתו של יסוד כלשהו עוזר לקיים הגיים. דוגמה מובהקת לכך היא הפתח הגנוב.

י' בלאו: יש הבדל עקרוני. פתח גנובה פורצת את המשקל של המילה, ואילו הצעתו של האד' בן-חיים היא למנוע את נשילת אה"ע, כלומר למנוע את התערערות המשקל. מכל מקום, מה יעשה במילים כגון השאיר, המבוטאות hishir? כיצד הן תינצלנה?

ז' בן-חיים: אין בהצעה מענה לצורות מעין זו. כאמור אני סבור כי אל למליאה להצביע היום. מן הראוי להעביר את הנושא לדיונים בוועדת הדקדוק, ואת התשתית לכך צריכה להכין המזכירות המדעית. מדובר בעבודה מדעית של ממש: לשלוף מן המילון ההיסטורי את כל הערכים בעלי עיצור גרוני ולסדרם לפי פעלים ושמות, לפי מקום הגרוני במילה וכן הלאה. דרוש לכך זמן רב, אך רק לאחר שתתברר התמונה בכללותה אפשר יהיה לבוא ולנסח כללים.

י' בלאו: האם אתה מציע גם שינויים במבטא?

ז' בן-חיים: לא, בכתיבה בלבד.

מ' בראשור: אבל כשאתה מנקד בחטף, אתה מורה למעשה גם כיצד לבטא.

ז' בן-חיים: איננו עוסקים בתרבות הדיבור. חשוב להבהיר מהו מבנה המילה וכיצד יש ללמדו. אנחנו בסך הכול נותנים עדיפות לאחת משתי האפשרויות המצויות במקרא.

י' בלאו: לבעלי המסורה הייתה נטייה ברורה לנקד את הגרוניות בשווא בבואן לפני בגדכפ"ת – כדי לקיים את ההגייה הפוצצת של בגדכפ"ת. זאת מפני שבאמצע המילה החילופים בין בגדכפ"ת דגושות ורפות כבר לא היו כנראה אוטומטיים. ואילו על פי הצעתך אנחנו אמורים לעשות בדיוק את ההפך.

ז' בן-חיים: אנחנו אמנם משתמשים בסימניהם של בעלי המסורה, אולם המציאות הלשונית שאנחנו חיים בה שונה. ידועה השיטה של הכנסת תנועה במקום שווא או חטף. למשל מערכות, אך בסמיכות מערכות.

י' בלאו: בעלי המסורה נמנעים מלנקוט שיטה זו לעתים קרובות.

ז' בן-חיים: בעלי המסורה לא באו לכתוב דקדוק.

מ' בראשור: מצד אחד עומדים הטברנים, מן העבר האחר ישנו המבטא המהלך היום, ואילו אתה בא להכניס גורם נוסף – ניתוח אקדמי וראלי של גורל העיצורים הללו. בשם איזה עיקרון אנחנו באים אל השאלה הזאת?

ז' בן-חיים: אינני מדבר בשם עיקרון, אלא בשם מציאות לשונית. האם ההיסטוריה של העברית מסתיימת במקרא ובבעלי המסורה הטברנים? אנו יודעים על מסורות אחרות, וגם להן חלק בעיצוב עברית ימינו.

ג' גולדנברג: אני מציע לבדוק באיזו מידה משפיע הניקוד בשווא או בחטף על מבטא האנשים. למשל, במה משפיע ניקוד יעקב בחטף פתח בעי"ן על מבטאם של אלה ההוגים yaqov. אינני בטוח בקשר הישיר שבין כתיבה בחטפים ושמירה על ההברות, כלומר בהיות הניקוד גורם משפיע על ההגייה. למשל, הגרוניות במילים מִהֶפֶף, מִעֶפֶף מנוקדות בשווא, ובכל זאת רוב הדוברים מממשים בהן תנועה. יש לזכור שברוב המקרים הדוברים אינם רואים לנגד עיניהם מילים מנוקדות.

ד' טלשיר: ראשית, אני ממליץ להשתמש במונחים גרוניים ופתח גנובה ולא בגרוניות ופתח גנוב; העיצורים הם הגרוניים והאות היא הגנובה.

לגופו של עניין, גם בפועל וגם בשם ישנה קבוצה גדולה של מילים שהיא בעייתית: מילים שהעיצור הגרוני בא בהן בהברות סגורות, לא סופיות, מוטעמות. בפועל מדובר בפעלים כגון שמעתי, שיוועתי, פתחתי. הבעיה איננה רק גורלו של הדגש הקל בתי"ו, כי אם העובדה שבכל מסורות המקרא המוכרות, בלא יוצא מן הכלל, הגרוני מנוקד בשווא. אין צורה דוגמת ידעתי. בצורות כגון שמענוך ההברה לא הייתה מוטעמת. גם אם נקבל באופן כללי את הצעת בן-חיים, יש לסייגה.

א' ממן: אני מסכים עם האד' גולדנברג. אם הניקוד אמור להשפיע על המבטא, מדוע הכתיב עצמו, כתיב העיצורים בלא ניקוד, לא השפיע עליו? הלוא טרם הושמטו בכתיב הפורמלי העי"ן, האל"ף או הה"א.

אשר לבדיקה שהאד' בן-חיים מציע, אני חושב ששליפת כל המילים שיש בהן עיצורים גרוניים מן המחשב, עלולה להיות משימה ממושכת מדי. על כן אני מציע לבדוק רק מדגם של קטגוריות מסוימות.

ק' כ"ץ: אני רוצה להזכיר את מאמרו של האד' מורג על התנועות בעברית המדוברת, שהשווה, בין היתר, את הגיית זוג המילים נתתי-נטעתי. לדבריו מקיימים הדוברים הבחנה באורך התנועה או באיכותה. ההבדל בין שר ובין שער איננו אלא באורך

התנועות. מאחר שהעיצורים אה"ע אינם מבוטאים בפי חלק מהדוברים, יכולה למעשה תנועה בעברית המדוברת לעמוד לעצמה בלי עיצור.

מ' קיסטר: שמעתי כאן דבר שהוא נועז לעצמו: שההמשכיות יכולה לעתים להיווצר על ידי אי-המשכיות. אבל לגופם של דברים יש לי שאלה: אם גם מעבדה וגם יעבור ינוקדו בחטף, כיצד נדע מתי לקיים את ההגייה הפוצצת ומתי לקיים את זו החוככת? אני גם מצטרף לדעת הספקנים באשר להשפעת הניקוד על המבטא.

א' טריינין: ההגייה הכללית לא תשתנה בעקבות ההחלטה לנקד בחטף פתח. ההחלטה חשובה, לפחות בעיניי, למנקדים, המתלבטים לא אחת בין שווא לחטף פתח. הצעה שתביא ליתר אחידות, יש בה כדי להקל עליהם.

ג' בירנבאום: אני מבקש להעיר שלוש הערות. ראשית, מילים כמו העביר, יעבור, יהפוך כולנו הוגים כפי שהאד' בן-חיים רוצה. עיקר המהפכה היא במילים כמו מהפכה, מעבדה ובמקרים שהזכיר האד' שלשיר של הברות סגורות ומוטעמות, כגון ידעתי, תמהנו. אולם האד' בן-חיים בא ואומר מפורשות כי איננו מציע לשנות את המבטא. השינוי יתבטא בניקוד בלבד. ואני שואל: מהו אחוז הטקסטים המנוקדים שאנחנו קוראים? מדובר באחוז זניח. אם כן מה יועילו חכמים בתקנתם?

שנית, אני דווקא רואה שינוי לטובה בהגיית מילים כמו שער, נער היום לעומת הגייתן לפני כארבעים שנה. יהודים ממזרח אירופה באמת הגו nar, shar, אך היום הצברים כבר אומרים naar, shaar.

לבסוף, האד' בן-חיים הזכיר את מסורותיה השונות של העברית בפי העדות השונות, ונתן להן הכשר. אך מדוע לא ינתן הכשר דומה לעברית הישראלית, המדוברת כבר כמאה שנה? אם אינני בא לשנות, אין צורך לומר דבר; אך אם אני רוצה לשנות, הרי שגם את העברית הישראלית יש לכבד, כאחת מן המסורות לפחות.

מ' בר-אשר: לפני שגיב האד' בן-חיים על הדברים שהושמעו, אני רוצה להעיר שגם מה שנאמר כאן על הנוהג או על הרווח בעברית החדשה טעון בדיקה. האמת היא כי המציאות בעברית החדשה אינה נהירה לנו.

ז' בן-חיים: על דבר אחד אני מצר: על שלא הצלחתי להבהיר לכול כי אינני מדבר על המבטא כלל. רק אחידות דרך הכתיבה עומדת לדיון. השאלה היא אם יש לנו עקרונות לכתיב ולניקוד או לא. האם לכתוב מעצור או מעצור? כל עדה ומבטאה היא, אבל הכתיב והניקוד שווים לכל העדות ולכל המבטאים.

אשר לשאלתו של האד' קיסטר, כבר הסברתי כי את המילים שבמקרא ואת המילים הקיימות אינני בא לשנות. לכתביים זהים יכולים להיות מבטאים שונים. זהו למשל המצב באנגלית: כתיב אחיד ומבטאים שונים. זהו כבר עניין טכני.

מ' קיסטר: יש לבחון בכמה מילים מדובר. אלא אם כן מדובר בשתיים-שלוש צורות, אינני רואה בכך עניין טכני כלל ועיקר.

מ' בראשר: אם אין עוד הערות, אני מסיים בזה את הדיון בהצעת בן-חיים. אני מקבל את הצעתו שלא לקיים הצבעה.

[הערת העורך: הואיל וכללי הגרוניים בפועל התקבלו בישיבה רמו על תנאי, והואיל ובישיבה הזאת לא הצביעה המליאה על הצעת בן-חיים, התקבל בזה למעשה המסמך "הגרוניים בפועל" עם תיקוני החברים.]

ב. מילים בשימוש כללי – מונחי טיפוס וגלישה

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. גְּלִישֵׁת חֶבֶל – "סנפלינג", absailing, abseiling, rappelling [Br.], rappeling [Am.]
2. גְּלִישֵׁת קַנְיוֹנִים – canyoning
3. שֵׁיט מְעָרוֹת, חֶקֶר מְעָרוֹת, גְּלִישֵׁת מְעָרוֹת וכיוצא באלה (הנסמך משתנה לפי העניין, הסומך קבוע: מְעָרוֹת) – caving
4. טְפוֹס חֶפְשִׁי – free climbing
5. טְפוֹס עֲזָרִים – aid climbing
6. שֵׁיט גַּעֲשׂ – rafting
7. גַּעֲשִׁית – כל ספינה שנעשה בה שֵׁיט גַּעֲשׂ
8. טְפוֹס אֶלְפִינִי – טיפוס לפסגה
9. טְפוֹס סֶלַע – bouldering
10. טְפוֹס מְצוּקִים – rock climbing

רקע

הגב' נעה ארצי, מנהלת "טיפוסים", ומר עודד כהנא, גולש בעצמו ומומחה בנושא, היו אורחי הוועדה וסייעו בידיה להבין את המונחים הנדונים.

1. גְּלִישֵׁת חֶבֶל – "סנפלינג", absailing, abseiling, rappelling [Br.], rappeling [Am.]
מדובר בגלישה בחבל, ובה החבל הוא ציר הגלישה. האדם גולש בו, שלא כגלישה אחרת שהחבל בה הוא אמצעי בלבד. מכאן שהמילה 'חבל' חייבת להיות חלק מן המונח. המילה סנפלינג הושמה במירכאות, כי רק בישראל פירושה גלישת חבל.

2. גְּלִישֵׁת קַנְיוֹנִים – canyoning
חברי הוועדה העדיפו צירוף סמיכות על פני צירוף מעין 'גלישה בקניונים', מכיוון שלקביעת מונח נראה שהסמיכות טובה יותר.

3. caving

מדובר בפעילות כוללת הקשורה במערות. גלישה במערות היא רק חלק מן הפעילות הזאת. הוחלט לקבוע סומך אחד: מְעָרוֹת; הנסמך משתנה על פי העניין: שֵׁיט מְעָרוֹת, חֶקֶר מְעָרוֹת, גְּלִישֵׁת מְעָרוֹת וכיוצא באלה. עוד הוצע: מְעָרוֹת. ההצעה נדחתה מפני השאלה מה יהיה הפועל (לְמַעַר?).

4. טפוס חֶפְשִׁי – free climbing

מדובר בטיפוס בלי מכשירים.

5. טפוס עֲזָרִים – aid climbing

זה המונח המנוגד ל-free climbing. ומדובר בטיפוס בעזרת מכשירים.

הוצעו גם ההצעות: טפוס מְכַשְׂרִים, טפוס מְאָבְזָר.

6. שֵׁיט גַּעַשׁ – rafting

שיט במים סוערים. המונח צריך לשקף תמונה של מים, רחש, סער וקצף של המים. המונח המלא באנגלית הוא white water rafting על שום הקצף הלבן שיוצר הסער במים. הוצעו גם ההצעות האלה: שֵׁיט שְׂצָף, שֵׁיט קְצָף, שֵׁיט שְׂצָף-קְצָף, שֵׁיט בְּשֶׂצָף (בשל הקושי לבטא שֵׁיט שְׂצָף), שְׂצוֹף, שֵׁיט שְׂצוֹף, שֵׁיט שׁוֹצָף, שֵׁיט סַעַר (שלוש ההצעות האחרונות נדחו משום שאין השיט סוער או שוצף, המים הם הסוערים והשוצפים); רְפְסוּד (מן רפסודה, היא כלי השיט הראשון שנעשה בו השיט הזה; הייתה הסתייגות מן ההצעה משום שאינה שקופה).

8. טפוס אֶלְפִינִי – טיפוס לפסגה

מדובר בטיפוס לפסגה; בארץ אין טיפוס דוגמת הטיפוס בהרי האלפים, אולם הצירוף טפוס אֶלְפִינִי מקובל.

עוד הוצע טפוס פְּסָגוֹת (ההצעה נדחתה בשל המונח המקובל).

9. טפוס סִלַע – bouldering

את הטיפוס על סלעים בארץ מקובל לכנות bouldering.

10. טפוס מְצוֹקִים – rock climbing

rock climbing הוא טיפוס מְצוֹקִים ממש, והוא קיים באירופה.

הערה: שאלת הצורה מְצוֹק-מְצוֹקִים נדונה בוועדת הדקדוק לאור ההגייה המקובלת בציבור מְצוֹק-מְצוֹקִים. הוועדה החליטה לדבוק בצורה העולה מן הניקוד המקראי. הצורה מְצוֹק פירושה 'מצוקה'.

מ' בר-אשר: הגענו אל סעיף המילים בשימוש כללי. נדון תחילה בחמש המילים הראשונות. לצערנו מר עודד כהנא, הגולש המומחה, לא יכול היה להגיע.

מ' זמלי: דיברתי זה עתה עם המומחית הגב' נעה ארצי, והיא ביקשה למחוק במספר 3 את הדוגמה שיט מערות; לדבריה זה לא קיים.

ר' סליג: הגב' נעה ארצי השתתפה בדיוני הוועדה ולא העלתה את הטענה הזאת.

א' ממך: גם אם נמחק את הדוגמה, היא תתקיים בכוח מכוח המילים "וכיוצא באלה", אך אני דווקא ממליץ לקיימה, שהרי בדיסנילנד ובדיסניוורלד קיים בפועל שיט מערות.

מ' בראשר: אינני חושב שהמליאה היא הגוף שצריך להחליט אם להשאיר שיט מערות ברשימת הדוגמאות אם לא.

ג' גולדנברג: אינני רואה ברשימת הצירופים המוצעים כל חידוש, ולכן אפשר לדעת לקבלה כמות שהיא.

ג' בירנבאום: כדברי י"מ פינס: "הגדולה שבמעלות למילה חדשה אם איננה חדשה".

א' טריינין: ישנה בעייתיות מסוימת בשימוש במבני הסמיכות. מבחינת העברית אין אמנם בצירופים האלה כל פסול, אולם יש בהם כדי ליצור דו־משמעות. למשל, גלישת קניונים יכולה להיות תופעת טבע שהקניון עצמו גולש, ולא שגולשים בו. עדיף אולי להימנע מן הסמיכות ולומר גלישה בחבל, גלישה בקניונים וכד'.

ר' סליג: הטענה הזאת עלתה בוועדה, והשיבו עליה שמבנה הסמיכות יפה למונח. על דרך טיפוס הרים הועדפו אפוא צירופי הסמיכות על פני שמות המתחברים במילת יחס.

א' ממך: אני מציע לקרוא לסנפלינג גלישה סתם. צירוף של שתי מילים, אפילו במבנה סמיכות, ארוך מדי ועלול לפגוע בהשגרת המונח ובסיכויי קבלתו.

מ' זמלי: גלישה יש גם בים.

א' חזן: אני מסכים עם האד' טריינין. גלישת מערות נשמעת כהחלקת קרח, היינו שהקרח מחליק, ולא כהחלקה על הקרח. אני מציע לגלישה של בני אדם את גלשנות.

א' ממך: גלשנות היא תכונה, לא פעולה.

מ' קיסטר: אין לחשוש מהדו־משמעות של מבנה הסמיכות. במרבית המקרים ההקשר יבהיר את הכוונה. כפי שאמרה הגב' סליג, מבנה הסמיכות מתאים כאן משום שהוא היוצר את המונח.

ג' גולדנברג: טיבה של הסמיכות שהיא מנטרלת את כל ההבחנות הסמנטיות שבין הגרעין ללוואי. ראו לדוגמה את ההבדל שבין בית המלך לבית הקיץ. צירוף הסמיכות הוא הצירוף הטוב ביותר שהעברית יכולה לספק בשביל גרעין ולוואי, ואין זה חשוב אם הלוואי יהיה הגולש, המקום או האמצעי. כאן חבל הוא האמצעי, מערה היא המקום, ויכולים להיות עוד קשרים מקשרים שונים.

ר' אלמגור-רמון: אין כמה סוגים של החלקות. יש רק החלקה על הקרח. אך כשיש כמה סוגי גלישה או שיט, מבנה הסמיכות טבעי ועדיף. כאמור, ההקשר פותר את בעיית הדרי-משמעות, ואינני חושבת שבשל כך כדאי להסתבך במילים חדשות, דוגמת גלשנות.

ר' סליג: המומחה עודד כהנא ביקש מאוד להשאיר את המילה גלישה, כי זו המילה הנוהגת בקרב העוסקים בתחום.

א' חזן: אם דעת המקצוענים נחרצת לטובת גלישה, אני מסיר את הצעת.

מ' בר-אשר: אם כן נצביע על חמשת המונחים הראשונים.

הצבעה

בעד חמשת המונחים הראשונים – רוב גדול
נגד – 0

התקבלו: גְּלִישַׁת חֶבֶל ("סנפלינג" rappelling [Br.], rappelling absailing, abseiling, rappelling [Am.]); גְּלִישַׁת קַנְיוֹנִים (canyoning); חֶקֶר מְעָרוֹת, גְּלִישַׁת מְעָרוֹת וכיוצא באלה (caving); הסומך קבוע מְעָרוֹת, הנסמך משתנה על פי העניין); טִפּוּס חֶפְשִׁי (free climbing); טִפּוּס עֲזָרִים (aid climbing).

מ' בר-אשר: נדון כעת בחמשת המונחים הנותרים. שימו לב שמונחים 6 ו-7 אחוזים זה בזה. חלף ההצעה טיפוס סלע למונח bouldering אני מעמיד את ההצעה של הגב' גדיש, של הגב' זמלי ושלי טיפוס סלעים.

מ' זמלי: אני מבקשת להוסיף שתי הערות. שני המונחים שהשתתפו בישיבת הוועדה מומחים לטיפוס ולגלישה אך לא לשיט, ואני מבקשת לדחות את ההחלטה על rafting ועל כלי השיט שעושים בו rafting, או למצער רק על זה האחרון. ראשית, ההגדרה במספר 7 לכלי השיט אינה מדויקת: אין לדבר על ספינה, משום שספורט זה נעשה בדרך כלל באפיקים צרים שספינה אינה יכולה לעבור בהם. שנית, על פי החלטת האקדמיה raft היא רפסודה. דא עקא שרפסודה אינה מתאימה לסוג זה של שיט. גם המילה געש אינה נקייה מבעיות. מוטב אפוא לזמן מומחים בתחום לוועדה לפני שמחליטים על כך במליאה.

במקום טיפוס אלפיני אני מציעה טיפוס הרים. הרי את המקבילה האנגלית הוועדה לא קיבלה, ועל כן אינני משוכנעת שמדובר באותו עניין.

צ' זמירי: מי שהולך לטיפוס אלפיני, אינו הולך לטיפוס הרים. אלה שני טיפוסים שונים.

מ' זמלי: הבאתי עמי צילום מן המילון החזותי, ובו נראה מטפס הרים מטפס על הר האורסט.

מ' קיסטר: המילה געשית יפה מאוד, אבל חסר לנו מידע. ייתכן שאין בה כל צורך. אפשר לדעת מה היה בדיון?

ר' סליג: לדברי המומחה שהשתתף בישיבה, בעבר נהגו לשוט ברפסודה, אך רפסודה היא כלי שיט כבד מאוד, לכן היום שטים בסירות גומי ובסירות קלות אחרות. עדיין חסר שם כולל לכלי השיט המשמשים בספורט זה, והוא סבר שיש צורך למצוא שם. ההצעה געשית נשאה חן גם בעיניו.

ד' טלשיר: גם אני סבור שכדאי לדחות את הדיון במונחים 6 ו-7 ולהיוועץ במקצוענים בתחום זה, במיוחד אם אין מדובר בסוג אחד של סירות. יתרה מזו, לדידי המילה געש אינה מתקשרת עם rafting כלל אלא עם הר געש, וגם אם המילה עצמה יפה, אינני חושב שהיא שקופה כל צורכה.

ש' נאה: ההצעה געשית יפה וקליטה, ורק בגללה כדאי לקבל את ההצעה שיט געש, שספק גדול אם תשמש בפי מי מן הדוברים. סביר שיוסיפו לעשות rafting, אך לפחות יעשוהו בגעשית. אני גם רואה יתרון למילה זו בכך שבאמצעותה יחזור השורש גע"ש לדיבור העברי.

ק' כ"ץ: גם בעיניי מוצאת חן המילה געשית, ובעקבותיה אפשר לקרוא ל-rafting שיט געשיות, כמו שיט מפרשיות.

א' חזן: אני מצרף דעתי לזו של האד' טלשיר. יש גם לבדוק מה הן המילים הנוהגות בפועל. אם בכל זאת יוחלט לקבוע מונח, אני רוצה להציע משהו נועז במקצת: שיט-צף ל-rafting ושיט-צפית לסירה.

י' רצהבי: השורש גע"ש מתאים יותר ליבשה, לא לים או לנהר. כך למשל מצינו "ותגעש ותרעש הארץ" (תהלים יח, ח). אני חושב שלמים מתאים יותר השורש סע"ר. חלף טיפוס אלפיני אני מציע טיפוס לרום. חלף טיפוס מצוקים, המזכיר מצוקה, אני מציע טיפוס צוקים.

מ' זמלי: על פי רוב, המילים שמחפשים להן תחליף עברי בוועדה למילים בשימוש כללי, מקורן בפניות הציבור. על סנפלינג ועל רפטינג קיבלנו פניות, אך לא על כלי השיט. המילה געשית אמנם יפה היא, אך אם להודות על האמת איש לא ביקש מאתנו מילה לכלי השיט, ועל כן הכרחי לשאול בעצת המומחים. כאמור, מי שהשתתף בישיבה איננו מומחה לדבר. ייתכן שנגלה גם כי יש צורך במילים נוספות, כגון מונח לאדם המשיט את כלי השיט.

מ' בראשור: אני מקבל את בקשת הגב' זמלי. הדיון במונחים 6 ו-7 יידחה עד שהדברים ייבדקו עם איש מקצוע.

ג' גולדנברג: הוועדה למילים בשימוש כללי הביאה לפנינו אוסף מונחים מתחום הספורט העממי והמקצועני, אך נראה לי שעוד רבים המונחים הקשורים בהם: ציוד מיוחד של מטפסי ההרים, סוגי פעילויות מיוחדים וכיוצא באלה. אם הדברים האלה מתפתחים גם במקומותינו, מן הראוי לקיים דיון מסודר בכל רשימת המונחים המקצועיים.

מ' בראשור: במילים שנידונו בוועדה יש גם עניין לציבור הרחב, לאו דווקא למקצוענים. אך אני מסכים עם הטענה שהייתה חובה להיוועץ במומחים. אנו עוברים כעת להצבעה על יתר המונחים.

הצבעה

- בעד טפוס אֶלְפִינִי 3 -
- בעד טפוס הָרִים 11 -
- בעד טפוס סְלֵע 0 -
- בעד טפוס סְלָעִים 13 -
- בעד טפוס מְצוּקִים 11 -
- בעד טפוס צוּקִים 2 -

הוחלט: טפוס הָרִים (טיפוס אלפיני); טפוס סְלָעִים (bouldering); טפוס מְצוּקִים (rock climbing).

ג. משקל פֶּעַל

מ' בראשור: הסעיף האחרון שעל סדר היום – משקל פֶּעַל – זוהי לו הפעם השלישית שהוא מובא למליאה.

הודעת ועדת הדקדוק: משקל פֶּעַל

בישיבת המליאה רמד שוב הובאה לדיון סוגיית קיום הקמץ בשמות במשקל פֶּעַל (כלל 4ב מכללי הקמץ). לפני החברים הובא הסיכום הזה:

היסטוריה, נתונים, שיקולים

א. בישיבת המליאה רמ התקבלה הצעתו של שי מורג, ולפיה במשקל פֶּעַל הקמץ מתקיים, למעט רשימה סגורה של שמות. בהצעת מורג לא נכללו השמות המרובעים.

ב. החלטה זו פירושה שאנו פטורים מלפרט רשימת קטגוריות סמנטיות של משקל פֶּעַל

שהקמץ בהן מתקיים (עיסוק של אדם או תכונה; כלי ששמו מביע את עושה הפעולה; שמות צמחים ובעלי חיים ששם מביע את בעל התכונה או את עושה הפעולה).

ג. בדיקה שעשתה המזכירות המדעית העלתה כי בשמות בעלי שורש תלת-עיצורי אפשר לגבש רשימה סגורה של שמות שאין הקמץ מתקיים בהם (שמות שבהם המשקל אינו מציינ תכונה או את עושה הפעולה), כגון אֵיל, טֹס, אָגס, אָן, סָן. הסיבה היא שמדובר בקבוצה קטנה, וכן שאין להניח שייוצרו עוד שמות כאלה.

ד. אפשרות אחרת היא לקבוע שכל פֶּעל תלת-עיצורי מקיים את הקמץ (להוציא אֵיל, על פי אֵילות).

ה. ואולם אין מנוס מלכלול בכלל זה גם שמות בעלי ארבעה עיצורי שורש, שכן אחדים מן השמות הללו שייכים בלי ספק למשקל פֶּעל שהקמץ בו מתקיים (על פי הקטגוריות הסמנטיות שנוכרו), כגון בעלי העיסוק פֶּלְל, סֶרְטט, פֶּרְט, טֶלְפ, והמכשירים אָנְר, פֶּנְן, עֶרְב (=מיקסר), צֶמְצם, צֶנְתָר (וקרוב לוודאי שעתידיים להתחדש עוד שמות מעין אלה). מהצד האחר יש שמות רבים במשקל זה במרובעים שנראה כי אין מקום לקיים בהם את הקמץ, כגון אֶבֶר, סֶנְדל, אֶרְנָק, אֶבֶז, סֶפְסל, קֶלְמָר.

אם כן לצורך השמות המרובעים יש הכרח לחזור להבחנה הסמנטית.

ו. ושמה אפשר לחזור לכלל המקורי ולפשט את הניסוח של הקטגוריות הסמנטיות כך: הקמץ הגדול מתקיים בשמות במשקל פֶּעל ובמשקל המקביל לו מן המרובעים – אם השמות מציינים את עושה הפעולה או את בעל התכונה, כגון... (בעלי עיסוק); ... (בעלי תכונה); ... (כלים ומכשירים); ... (שמות צמחים ובעלי חיים).

הערה: השם אָר (שהקמץ בו מתקיים) הופרד מן הכלל הזה, ומכאן שלא נכללו גם השמות המרובעים במשקל זה, כגון קרקס, שהקמץ בהם מתקצר לשווא.

למליאה הובאו אפוא שתי הצעות החלטה:

א. חזרה להבחנה הסמנטית (סעיף ו לעיל);

ב. קיום הקמץ במשקל כולו, ובכלל זה בכל השמות המרובעים (למעט רשימה סגורה).

בדיון שהיה במליאה אומצה הצעה ב; היינו הוחלט שהקמץ במשקל הזה יתקיים, ובכלל זה בכל השמות המרובעים – למעט רשימה סגורה. המזכירות המדעית התבקשה להכין את הרשימה.

מאחר שהתעוררו קשיים בהכנת הרשימה, שב הנושא ונדון בוועדת הדקדוק. רוב חברי הוועדה סברו שיש לחזור להבחנה הסמנטית. הוחלט אפוא להביא לפני המליאה שתי הצעות – האחת ברוח החלטת המליאה; השנייה על פי דעת חברי ועדת הדקדוק:

א. במשקל פֶּעל יתקיים הקמץ, ובכלל זה השמות המרובעים, להוציא רשימת שמות היוצאים מכלל זה.

ב. במשקל פֶּעל קיום הקמץ תלוי במשמעות השם; היינו הקמץ מתקיים כאשר השם מביע את עושה הפעולה.

הנה ניסוח מלא של שתי הצעות ההחלטה:

הצעה א (לפי החלטת המליאה)

במשקל פֶּעל הקמץ מתקיים, ובכלל זה השמות המרובעים. למשל: דֶּן דִּינִי דִּינִיכם (וכן חֶרֶשׁ

חֲרָשִׁי, פֶּרֶשׁ פְּרָשִׁי, חִיב חִיבִי, חֲלָשׁ חֲלָשִׁי, נִדְּרִי נִדְרִי, קָיָם קָיָמִי, וְסִתִּי וְסִתִּי, מִדְּד מִדְּדִי, פִּמְתִּי פִּמְתִּיחֶם, קֶטֶר קֶטֶרִיחֶם, נִקְרִי נִקְרִי; פֶּרְנִס פֶּרְנִסִּי, פֶּרְנִסִּיכֶם, סֶרְטִט סֶרְטִטִי, צִנְתִּי צִנְתִּי.

מכלל זה יצאו השמות האלה:

– אָנָּן, אָנָּס, אָיִל (על פי אֵילֹת־שבמקרא), טָנָס, וְכֵן צִנְאָר (כבמקרא);
 – עֶבְרָה עֶבְרָה־י (כבמקרא), אָרְנָב אָרְנָבִי, פֶּרְנָר פֶּרְנָרִיחֶם (על פי החלטת המליאה);
 – אבוּס, אבוּר, אמבט, אפסר, ארנז, ארנק, ברדס, דרגש, סנדל, סנדק, ספסל, ספסר, סרבל, ערדל, ערסל, ערפד, קלמר, קמטר, קרקש, שלדג, תרווד.
 יש להחליט בנוגע לשמות צמחים ובעלי חיים מן המרובעים, כגון אברש, אכסף, אשמן (בע"ח), בסבג, זרשק, זורר, חמדל, חרגל, חרדל, טחלב, טחלב, ערטל, עשנן, צחנן, קחוון, קרצב, קרצף, שברק, תחמס (בע"ח).

הצעה ב (הצעת ועדת הדקדוק)

הקמץ הגדול מתקיים בשמות במשקל פֶּעַל ובמשקל המקביל לו מן המרובעים, אם השמות מציינים את עושה הפעולה או את בעל התכונה, כגון דִּינָר דִּינָרִי, דִּינָרִי דִּינָרִיכֶם (וכן חֲרָשׁ חֲרָשִׁי, פֶּרֶשׁ פְּרָשִׁי), פֶּרְנִס פֶּרְנִסִּי, פֶּרְנִסִּיכֶם, סֶרְטִט סֶרְטִטִי (בעלי עיסוק); חִיב חִיבִי, חֲלָשׁ חֲלָשִׁי, נִדְּרִי נִדְרִי, קָיָם קָיָמִי (בעלי תכונה); וְסִתִּי וְסִתִּי, מִדְּד מִדְּדִי, פִּמְתִּי פִּמְתִּיחֶם, קֶטֶר קֶטֶרִיחֶם, צִנְתִּי צִנְתִּי, אָוֶר אָוֶרִי (כלים ומכשירים); עֶקֶב עֶקֶבִי (עוף); נקרא על שם תכונתו לעקוב אחר טרפו), נִקְרִי נִקְרִי (עוף); נקרא על שם תכונתו לנקר חורים בעצים), חֲנָק חֲנָקִי (צמח מטפס) – (שמות צמחים ובעלי חיים).

בשמות אחרים במשקל פֶּעַל אין הקמץ הגדול מתקיים. למשל: אָנָּן אָנָּנוֹת־וּ אָנָּנוֹת־וּ וגם אָנָּסִי אָנָּסִי, סֶפְסֶל סֶפְסֶלִי; אָיִל אָיִלִּי, טָנָס טָנָסִי, אָנָּס אָנָּסִי.

ר' גדיש: בישיבה רמד החליטה המליאה לקיים את הקמץ במשקל פֶּעַל כולו, ובכלל זה גם השמות המרובעים, להוציא רשימה סגורה. המזכירות המדעית נתבקשה להכין את הרשימה. לפני ועדת הדקדוק הובאה רשימה ארוכה למדיי שכללה שמות מן המרובעים שאין להם שום קשר למשקל פֶּעַל במשמעות של עושה הפעולה או של בעל התכונה. לאחר מחשבה נוספת החליטה הוועדה לבקש מן המליאה לשקול מחדש את עמדתה, והמליצה לחזור להבחנה הסמנטית.

המליאה מתבקשת כעת להכריע בין שתי ההצעות: האחת – ברוח החלטת המליאה – קיום הקמץ במשקל כולו, למעט רשימת יוצאים מן הכלל; השנית – לפי המלצת ועדת הדקדוק – קיום הקמץ כשהשם מביע את עושה הפעולה. בסוף ההודעה שלפניכם הצגנו ניסוח מפורט של שתי ההצעות.

להצעה הראשונה גיבשנו בעזרת מילונים ומחשב רשימת חריגים מרבית, שמשותפת להם ההבחנה הסמנטית המאפיינת את ההצעה השנייה דווקא. כלומר מדובר גם כאן ברשימת שמות שאינם מביעים עיסוק או תכונה, ולמעשה אין מדובר אלא בניסוח אחר לאותו רעיון. ברשימה תמצאו בעיקר שמות מרובעים. השם ארנב נכלל בה בעיקר מפני שלא רצינו ליצור הבדל בין נטייתו ובין נטיית השם ארנבת. הבעיה בשמות הצמחים ובעלי החיים היא תאורטית יותר משהיא מעשית משום שמרביתם אינם נוטים. עליו

להדגיש כי הדרך שנקטנו אינה מתיישבת לגמרי עם החלטת המליאה, ואם תחליט המליאה לדבוק בעמדתה שלפיה קיומו של הקמץ אינו תלוי בסמנטיקה כלל, אפשר יהיה לצמצם את הרשימה לכדי חריג אחד או שניים-שלושה חריגים. ועדת הדקדוק ראתה באפשרות זו של קיום הקמץ בכל השמות המרובעים האלה פגיעה בכלל הגדול של הקמץ, ולפיו כל קמץ המרוחק מן הטעם יותר מהברה אחת אינו מתקיים, זולתי רשימה מצומצמת של שמות ושל משקלים, בעיקר משקלי שמות פעולה ומשקלי עושי פעולה.

בהצעה השנייה, שעל טהרת ההבחנה הסמנטית, הבאנו את הכלל, היינו קיום הקמץ בשמות המציינים את עושה הפעולה או את בעל התכונה, ולאחריו פירטנו ארבע קטגוריות-משנה: בעלי עיסוק, בעלי תכונה, כלים ומכשירים ושמות צמחים ובעלי חיים.

מ' בר-אשר: לכד מהשאלה העיקרית הדורשת ליבון, האם ראוי לקשור כאן בין סמנטיקה ומורפולוגיה, לדעתי אורכן של רשימות היוצאים מן הכלל צריך להשפיע על ההכרעה הרצויה ועל הכיוון שיש ללכת בו.

ד' טלשיר: כפי שאני מבין, הבעיה היא שיש ניגוד בין השמות השלשיים במשקל פֶּעַל ובין השמות המרובעים במשקל זה. מדוע אפוא שלא להפריד בין שתי הקבוצות?

ר' גדיש: גם בשמות המרובעים יש שמות, כגון פרנס, סרטט וצנתר, העולים בקנה אחד עם השמות השלשיים במשקל פֶּעַל.

ד' טלשיר: שמות אלו ירכיבו את רשימת החריגים לכלל שלפיו הקמץ בנטיית מרבית השמות המרובעים מתקצר לשווא.

ר' גדיש: רשימה כזאת לא תוכל להיות רשימה סגורה משום שחדשים לבקרים ייווצרו בה שמות חדשים. דווקא זו היא הקבוצה הנראית יוצרנית, ואילו קבוצת המרובעים שאינם קשורים למשמעות של עושה הפעולה נראית סופית וסגורה יותר. זאת ועוד: גם לפי הצעתך אין מנוס מלהיזקק לניסוח סמנטי, שהרי רשימת החריגים של השמות המרובעים תגובש לפי קריטריון כזה, ואם כן פשוט יותר לנסח הגדרה סמנטית שכוחה יפה הן לשמות השלשיים הן לשמות המרובעים. אגב, הצעתך קרובה מאוד להצעתו המקורית של האד' בלאו.

ד' טלשיר: נראה לי שהצעתי – או הצעת האד' בלאו – ברורה ופשוטה. הבלשן אמנם יודע לקשור בין השמות המרובעים לאלה השלשיים הדגושים, אך הדובר שאינו בלשן לא יקשר כלל בין עכבר לבין נגר. אלה שמות מקבוצות נבדלות, ולכן יש להפריד ביניהם.

מ' קיסטר: דעתי קרובה לזו של האד' טלשיר. רשימת היוצאים מן הכלל של הצעה א יכולה להיות מצומצמת בהרבה. מרבית השמות המרובעים שברשימה זו אמנם נראים

כשמות במשקל פֶּעַל, אולם חלק ניכר מהם הם מילים שאולות. יש פה עירוב של שני דברים שונים לגמרי, של שמות השקולים במשקל פֶּעַל ושל שמות שרק מבחינה חיצונית נדמים כשקולים במשקל זה. מילים כגון אבזם ואבזר וכן שמות הצמחים ובעלי החיים אינם לטעמי יוצאים מן הכלל. שמות מן הסוג הזה ינוקדו לפי כללי הקמץ הרגילים, בלא קשר לכלל המיוחד של משקל פֶּעַל.

ר' גדיש: הצעתו המקורית של האד' בלאו, שקמו לה כאן תומכים, הייתה להפריד בין השמות השלשיים למרובעים ולהכניס גם את העיקרון הסמנטי. הצעה זו אינה רחוקה בהרבה מזו של ועדת הדקדוק. אפשר אפוא לנסח זאת כך: (א) הקמץ הגדול מתקיים בשמות במשקל פֶּעַל [הכוונה היא לשמות השלשיים בלבד]. מכלל זה יצאו השמות האלה: אגן, אייל וכן צוואר; (ב) בשמות המרובעים הגזורים במשקל פֶּעַל, היינו שמות המציינים את עושה הפעולה, הקמץ מתקיים. בשמות המרובעים האחרים אין הקמץ מתקיים.

ג' גולדנברג: השאלה העומדת בפנינו היא שאלה מעשית של ניסוח, של ארגון ושל הצגת הדברים. איך שלא נהפוך בדבר המציאות הלשונית היא שיש בעברית שתי קבוצות: קבוצת השמות השלשיים וקבוצת השמות המרובעים. בכל אחת מהקבוצות יש קבוצת שמות שעניינם בעלי מלאכה או תכונה וקבוצת שמות אחרים. מה שרגיל בקבוצה האחת נדיר בשנייה ולהפך. אך כשם שעכבר אינו דומה לטרטט, כך אגס אינו דומה לנגר, והשאלה שמטרידה אותי היא כיצד לפגוע אצל דובר העברית פחות ככל האפשר בחוש המשקל. החלטה כגון זו שקיבלה האקדמיה בדור הקודם להבחין הבחנה סמנטית בין אָמְנוֹת לאֲמְנוֹת היא דוגמה בולטת לפגיעה בחוש המשקל. אני רוצה להזכיר כי גם הבחנה סמנטית אינה נקייה מבעיות. פעמים רבות יש קרבה רבה בין בעל המלאכה ובין המכשירים והכלים.

ג' בירנבאום: נראה שהבעיה העיקרית היא בעיית הניסוח. אני מציע שמלאכה זו תוטל על המזכירות המדעית. על השמות שבנטייתם הקמץ צריך להיחטף ועל השמות שבנטייתם הקמץ אינו צריך להיחטף אין למעשה מחלוקת.

מ' בראשר: נראה לי שאפשר גם בלא הצבעה לקבל את הצעת האד' בלאו, שחזר עליה האד' שלשיר. קל יותר לדוברים לזהות פרנס עם גנב מאשר עם ארנק. המזכירות המדעית תנסח את הכלל ניסוח סופי.

הוחלט להפריד בין השמות השלשיים לאלה המרובעים. דין הקמץ במשקל פֶּעַל הוא אפוא זה:

1. הקמץ הגדול מתקיים בשמות במשקל פֶּעַל. למשל: דָּן דִּינָה דִּינָה (וכן פָּרַשׁ פְּרָשִׁי), חָבַב חֲבָבִי, חָלַשׁ חֲלָשִׁי, נָדַד נְדָדִי, וָסַת וְסָתִי, מָדַד מְדָדִי, קָטַר קְטָרִיחַם. מכלל זה יצאו השמות האלה: אָגן, אֵיל, וכן צָנָר.